

УДК 347.73:[336.717.1:004.738.5]

DOI <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-3-14>

Людмила ТОВКУН

кандидат економічних наук, доцент

(Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

м. Харків, Україна)

l.v.tovkun@nlu.edu.ua

Анастасія ОВЧАРЕНКО

кандидат юридичних наук

(Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

м. Харків, Україна)

a.s.ovcharenko@nlu.edu.ua

ЕЛЕКТРОННІ ПЛАТІЖНІ ЗАСОБИ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

У статті досліджено місце електронної комерції у сучасному цифровому середовищі та роль платіжних інструментів як ключового елементу завершення транзакцій за платіжними операціями. Показано, що еволюція платіжних інструментів зумовила зміни у платіжних операціях, які набули комплексного характеру, поєднавши фінансову, технічну, інформаційну, організаційну та правову складові. Визначено правову базу функціонування платіжного ринку, що передбачає використання різних платіжних інструментів, проте найбільш ефективними для електронної комерції залишаються електронні платіжні засоби. Проаналізовано сучасні їх види – платіжні картки, електронні й мобільні гаманці, інтернет-банкінг, QR-коди та фінтех-рішення. Визначено тенденції й виклики їх розвитку, підкреслено їхню роль у зростанні електронної комерції та формуванні цифрового середовища.

Ключові слова: фінансове право, електронна комерція, платіжні інструменти, електронні платіжні засоби, платіжні картки, електронні та мобільні гаманці, відкритий банкінг.

Постановка проблеми. Електронна комерція сьогодні посідає провідне місце у світовій економіці, виступаючи ключовим інструментом цифрової трансформації суспільства. Її характерними рисами є інтерактивність, відсутність територіальних обмежень, цілодобова доступність, автоматизація операцій і гнучкість у взаємодії між учасниками. Завдяки цим особливостям електронна комерція охоплює широкий спектр сфер – від роздрібної та оптової торгівлі до фінансових послуг, освіти й державного управління. Вона створює нові канали просування товарів і послуг, підвищує конкуренцію та стимулює інновації, одночасно змінюючи традиційні підходи до організації економічних процесів.

© Л. Товкун, 2025

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4769-9379>

© А. Овчаренко, 2025

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6332-0720>

Електронна комерція неможлива без платіжних операцій, що здійснюються з використанням електронних платіжних засобів. Поява електронних платіжних засобів була зумовлена глобалізацією торгівлі, розвитком інтернет-технологій та зміною споживчої поведінки, орієнтованої на дистанційні й автоматизовані форми оплати. Вони стали відповіддю на обмеження традиційних способів розрахунків – готівкових платежів, паперових безготівкових інструментів, поштових переказів і класичних банківських систем «клієнт – банк», які не були інтегровані з мережею Інтернет і характеризувалися часовими та територіальними обмеженнями, низькою прозорістю й затримками в обробці операцій.

На відміну від цих застарілих форм, електронні платіжні засоби сьогодні є основою фінансової взаємодії між продавцем і покупцем у цифровому середовищі. Вони забезпечують оперативність транзакцій, зручність користування в будь-який час і з будь-якого пристрою, універсальність – завдяки підтримці міжнародних і мультивалютних операцій, а також прозорість і контроль – завдяки підтвердженню проведення кожної операції для обох сторін. У майбутньому саме електронні платіжні засоби визначатимуть темпи розвитку цифрового суспільства, у тому числі електронної комерції, адже вони формують довіру, стабільність і безпеку в цифровому фінансовому середовищі. Тому актуальним є розгляд взаємозв'язку між розвитком електронної комерції та використанням електронних платіжних засобів, що дає змогу зрозуміти, як технологічні інновації формують нову модель ринкових відносин, у якій швидкість, прозорість і безпека стають визначальними факторами успіху в цій сфері.

Метою статті є дослідження взаємозв'язку між розвитком електронної комерції та використанням платіжних інструментів, насамперед електронних платіжних засобів, а також аналіз ключових тенденцій і викликів, що визначають умови їхнього функціонування та подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія становлення сучасних платіжних інструментів відображає еволюцію світової фінансової системи під впливом технологічних змін. Перші спроби цифровізації розрахунків відбулися в середині ХХ століття у США, коли в банківському секторі почали застосовувати електронний обмін даними, що дало змогу автоматизувати перекази між фінансовими установами та зменшити залежність від паперових носіїв. Наступним етапом стало поширення платіжних карток і створення міжнародних платіжних систем (Visa, MasterCard), які заклали основу для масового використання електронних платіжних засобів. На межі 1990–2000-х років розвиток інтернет-торгівлі й онлайн-банкінгу сформував сучасне розуміння електронних платежів як цифрових фінансових транзакцій у роздрібному секторі. Саме тоді з'явилися глобальні системи, що інтегрували електронну комерцію з банківською інфраструктурою, зокрема PayPal (1998, США), Skrill (2001, Велика Британія), Alipay (2004, Китай). Подальша їх еволюція пов'язана з мобільними платіжними рішеннями, серед яких Apple Pay (2014, США) та Google Pay (2015, США), що поєднали функціонал банківських карток зі смартфонами та зробили оплату ще доступнішою. На сучасному етапі розвиток електронної комерції зосереджений навколо фінтех-платформ, відкритого банкінгу, блокчейн-технологій і криптовалют, які поступово утверджуються як альтернативні платіжні інструменти.

Така еволюція платіжних інструментів зумовила якісні зміни в самих платіжних операціях, які в умовах електронної комерції набули комплексного характеру та вийшли за межі суто фінансових операцій. На сучасному етапі платіжні операції в електронній комерції поєднують у собі фінансову, технічну, інформаційну, організаційну та правову складові. З фінансового погляду вони виступають способом виконання грошових зобов'язань між продавцем і покупцем; з технічного боку – базуються на цифрових інструментах і мережевій інфраструктурі, що забезпечують швидкість та безперервність транзакцій; інформаційний вимір проявляється у формуванні цифрового сліду, який може бути використаний

у доказових та аналітичних цілях; організаційна функція проявляється у зв'язку платіжних операцій із бухгалтерським і податковим обліком (програмні реєстратори розрахункових операцій (ПРРО), електронні чеки тощо; правова ж складова визначається роллю платіжних операцій у виконанні договірних зобов'язань та захисті прав споживачів; міжнародний аспект підкреслює значення платіжних операцій як інструменту, що поєднує різні юрисдикції з неоднаковим рівнем регулювання, формуючи основу для гармонізації стандартів та сумісності платіжних систем у глобальному масштабі.

Таким чином, багатовимірний підхід до аналізу платіжних операцій, що здійснюються за допомогою платіжних інструментів у сфері електронної комерції, надає можливість розглядати їх не лише як технічний чи фінансовий процес, а як комплексне соціально-економічне та правове явище. Це дає змогу, по-перше, системно аналізувати ризики кожної складової під час здійснення платіжних операцій та використання платіжних інструментів і формувати відповідні стратегії їхнього подолання. По-друге, такий підхід забезпечує основу для вдосконалення правового регулювання як платіжних операцій, так і платіжних інструментів, що повинно узгоджуватися з технічними інноваціями та міжнародними стандартами. По-третє, він сприяє гармонізації інтересів держави, юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців, адже дає змогу поєднати фінансову ефективність із гарантіями безпеки та захисту прав користувачів.

Багатофункціональний характер платіжних операцій та різноманітність платіжних інструментів, які забезпечують їх здійснення, зумовили підвищений інтерес наукової спільноти як у ЄС, так і в Україні до комплексного аналізу цієї проблематики. Це знайшло втілення в численних сучасних дослідженнях. У Європейському Союзі правові й організаційні засади здійснення платіжних операцій через різні платіжні інструменти детально врегульовані в працях, присвячених імплементації Директиви про платіжні послуги (2015/2366) [10]. Саме вона заклала основу для розвитку відкритого банкінгу, визначила порядок доступу нових учасників ринку до банківських рахунків, а також встановила вимоги щодо безпечної автентифікації користувачів. На основі цієї Директиви відбувалося подальше формування єдиного платіжного простору в Європі та гармонізація стандартів використання платіжних інструментів. У 2023 році Європейська комісія представила новий пакет законодавчих ініціатив, що містить Директиву (ЄС) 2023/0209 (відому як PSD3 – Third Payment Services Directive, тобто Третя директива Європейського Союзу про платіжні послуги) [12] та супутній Регламент про платіжні послуги (PSR) [13], спрямовані на посилення захисту прав споживачів, підвищення прозорості ринку й узгодження інноваційних платіжних інструментів із сучасними вимогами безпеки.

В Україні один із напрямів наукових досліджень у сфері електронної комерції зосереджується на нормативно-правовому регулюванні платіжних операцій та платіжних інструментів (зокрема, у зв'язку з імплементацією Закону України «Про платіжні послуги», далі – Закон № 1591) [8]), їх інтеграції у національну фінансову систему, забезпеченні податкового та фіскального контролю за проведенням таких операцій, а також підвищенні рівня інформаційної безпеки розрахунків. Ключову роль у формуванні та реалізації системи нормативно-правового регулювання в цій сфері відіграє Національний банк України.

Водночас дослідження, що здійснюються на рівні європейських і національних регуляторів, доповнюються фундаментальними працями зарубіжних науковців, які аналізують правові основи функціонування електронної торгівлі, електронної комерції та платіжних операцій у глобальному масштабі. У наукових дослідженнях зарубіжних авторів ключовими є дослідження J. K. Winn та B. Wright, які досліджують міжнародне регулювання електронної торгівлі, зокрема правила UNCITRAL щодо електронного документообігу, платіжних повідомлень та цифрового підпису. Їх монографія *The Law of Electronic Commerce* [15] є фундаментальною для розуміння правової природи цифрових транзакцій у глобальному просторі. Особливу увагу до правових аспектів електронних контрактів приділив Chris

Reed у праці *Information Ownership in the Cloud*, де розглядаються зміни структури права через цифровізацію та хмарні сервіси [13].

В українській науковій літературі проблематика електронної комерції, платіжних інструментів та електронних платіжних засобів досліджується у працях В. М. Полях, О. М. Шарапова та В. М. Клочко [3], які аналізують правові засади розвитку електронної комерції в Україні, визначають ключові напрями гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та підкреслюють значення електронних розрахунків для становлення цифрової економіки. Стан і тенденції розвитку ринку електронних платежів аналізують такі вчені, як Т. Г. Васильців, Р. Л. Лупак та Н. В. Наконечна, акцентуючи увагу на необхідності посилення державного регулювання та фіскального контролю за здійсненням платіжних операцій у сфері електронної комерції, а також інтеграції у цю сферу інноваційних фінансових технологій [1].

Виклад основного матеріалу. Наукові підходи до аналізу цифрових трансформацій у сфері платіжних послуг потребують узгодження із чинною нормативно-правовою базою, тому що саме законодавство визначає рамки використання платіжних інструментів в електронній комерції та встановлює ключові терміни, без яких неможливо забезпечити юридичну визначеність і стабільність фінансових транзакцій у цифровому середовищі. Наприклад, незважаючи на те, що в наукових працях поширеним є термін «електронні розрахунки», на цей час немає єдиного універсального його визначення ні в міжнародному праві (там використовуються суміжні терміни, наприклад, у Директиві ЄС 2015/2366 – *electronic payment transaction* – електронна платіжна операція), у документах UNCITRAL [14] та Європейського центрального банку, де йдеться про *digital payments* або *electronic funds transfers* – цифрові платежі або електронні перекази коштів), ні в законодавстві України. Звернемося до законодавчої бази України, де правову основу функціонування електронної комерції та здійснення платіжних операцій в Україні становлять декілька ключових нормативно-правових актів. Базовим серед них є Закон України «Про електронну комерцію» [4], який визначає загальні правила укладення та виконання електронних правочинів, статус електронних документів і засобів ідентифікації учасників комерційних відносин. У цьому законі не використовується термін «електронні розрахунки», проте прямо зазначається можливість оплати товарів і послуг із застосуванням платіжних систем, що фактично відкриває простір для інтеграції електронних платіжних засобів у процес електронної торгівлі й електронної комерції.

Спеціальним актом, що врегульовує сферу платіжних операцій, є Закон України «Про платіжні послуги» [8]. Він гармонізує національне законодавство з вимогами Директиви (ЄС) 2015/2366 і вводить сучасний понятійний апарат, який забезпечує уніфіковане тлумачення основних категорій у сфері платіжних послуг. Так, у законі закріплено визначення категорій: «платіжна операція» (будь-яке внесення, переказ або зняття коштів незалежно від правовідносин між платником і отримувачем, які є підставою для цього), «платіжний інструмент» (персоналізований засіб, пристрій та/або набір процедур, що відповідають вимогам законодавства та погоджені користувачем і надавачем платіжних послуг для надання платіжної інструкції), «електронний платіжний засіб» (платіжний інструмент, реалізований на будь-якому носії, що містить в електронній формі дані, необхідні для ініціювання платіжної операції та/або здійснення інших операцій, визначених договором з емітентом). Такий підхід забезпечує юридичну визначеність і точність у регулюванні цифрових фінансових транзакцій. Він унеможливиле множинне тлумачення норм права та забезпечує стабільність регулювання у сфері платіжних послуг, створюючи передумови для підвищення довіри учасників фінансового ринку до фінансових установ та платіжної інфраструктури, ефективного захисту прав споживачів і гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами.

Для електронної комерції ці зміни мають принципове значення. По-перше, вони сприяють розширенню переліку учасників ринку – крім банків, право на надання платіж-

них послуг отримали й небанківські установи, що стимулювало конкуренцію та пришвидшило впровадження нових електронних платіжних засобів (мобільні гаманці, QR-коди, платіжні сервіси на базі відкритого банкінгу). По-друге, законодавець гармонізував національне право з європейською Директивою PSD2 (Третя директива Європейського Союзу про платіжні послуги) [11], заклавши основу для транскордонної сумісності платіжних інструментів і підвищення рівня захисту споживачів. По-третє, акцент зроблено на безпеці та відповідності операцій вимогам фінансового моніторингу, що є критично важливим для довіри користувачів у цифровому середовищі. Отже, Закон № 1591 не лише унормував понятійний апарат, але й створив передумови для якісного оновлення платіжної інфраструктури. Його імплементація сприяла зміщенню акцентів від традиційних платіжних інструментів до інноваційних цифрових засобів, що безпосередньо вплинуло на динаміку розвитку електронної комерції в Україні.

Окремої уваги заслуговує Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» (далі – Закон № 1953) [9]. Його положення формують правове підґрунтя для діяльності фінансових компаній, які надають сервіси, що забезпечують проведення платіжних операцій у сфері електронної комерції. Закон встановлює вимоги до ліцензування фінансових установ, визначає правила прозорості та розкриття інформації, а також закріплює гарантії захисту прав споживачів. У практиці електронної комерції це проявляється через роботу сервісів онлайн-кредитування та можливості оплачувати покупки частинами, використання електронних грошей та інтеграцію з небанківськими платіжними установами. Оскільки такі послуги належать до фінансових, вони можуть надаватися лише суб'єктами, які отримали ліцензію згідно із Законом № 1953-ІХ. Це забезпечує правові умови для стабільного та безпечного функціонування платіжних інструментів в електронній комерції.

Крім зазначених нормативно-правових актів, важливим елементом регулювання у сфері електронної комерції є Закон України «Про захист прав споживачів» [7]. Він визначає гарантії захисту прав та законних інтересів користувачів платіжних інструментів, забезпечуючи належний рівень прозорості, безпеки та відповідальності постачальників фінансових послуг у цифровому середовищі.

У податковій площині електронної комерції ключову роль відіграють норми Податкового кодексу України [2], Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» [5] щодо фіскалізації розрахунків, а саме використання Системи електронного адміністрування ПДВ (СЕА ПДВ), електронних чеків і програмних реєстраторів розрахункових операцій (ПРРО). Завдяки такому регулюванню електронні платіжні операції стають невід'ємною частиною державної системи податкового контролю, що створює баланс між розвитком електронної комерції та інтересами контролюючих органів та держави.

Узагалі Закон № 1591 надає правову базу для функціонування платіжного ринку та діяльності його учасників, передбачаючи можливість використання таких платіжних інструментів, як прямий дебет, кредитовий трансфер (банківський переказ коштів від платника до одержувача) та електронні платіжні засоби. Однак у сфері електронної комерції найефективнішими залишаються електронні платіжні засоби – саме вони забезпечують універсальність, швидкість і високий рівень інтеграції платіжної інфраструктури. Проте варто враховувати, що й прямий дебет і кредитовий трансфер також можуть знаходити застосування в онлайн-середовищі. Так, прямий дебет передбачає автоматичне списання коштів із рахунку користувача на користь продавця чи постачальника послуг. В Україні він застосовується переважно для оплати комунальних послуг, передплати на періодичні видання, оплати мобільного зв'язку або страхування. Водночас розвиток сервісів із моделлю передплати, зокрема Netflix чи Megogo, демонструє потенціал його активнішого використання у сфері електронної комерції. Кредитовий трансфер в Україні часто використовується для оплати товарів чи послуг через системи інтернет-банкінгу, наприклад у «Приват24» чи

Monobank. У цьому випадку покупець може вибрати варіант «банківський переказ», і тоді гроші з його рахунку перераховуються прямо на рахунок продавця. Таким чином, прямий дебет і кредитовий трансфер доповнюють платіжну інфраструктуру та мають значний потенціал розвитку в електронній комерції, хоча й поступаються за популярністю електронним платіжним засобам.

Саме тому подальший аналіз доцільно зосередити на сучасних електронних платіжних засобах, які нині формують основу онлайн-розрахунків і визначають напрями їхнього розвитку. Так, станом на 2025 рік до сучасних електронних платіжних засобів належать: платіжні картки, мобільні додатки й електронні гаманці (Apple Pay, Google Pay, PayPal, Alipay), безконтактні носимі пристрої (смарт-годинники, браслети), а також інноваційні рішення на основі QR-кодів та миттєвих платежів, технологій відкритого банкінгу та сервісів з відстроченим платежем (buy now – pay later: «купуй зараз – плати пізніше»).

Розглянемо окремо особливості кожного з них, починаючи з платіжних карток, що є одним із найпоширеніших засобів електронних розрахунків. Підтвердженням цьому є те, що у 2023–2025 роках спостерігається стійке зростання безготівкових операцій із використанням карток. За даними НБУ, їхня частка перевищує 60 % від загального обсягу транзакцій, що свідчить про трансформацію фінансової поведінки населення та посилення ролі електронної комерції. Незважаючи на переваги платіжних карток (універсальність у внутрішніх і міжнародних розрахунках; широку інфраструктуру прийому – POS-термінали, інтернет-еквайринг; сумісність із мобільними сервісами – Apple Pay, Google Pay) та інтеграцію з глобальними системами – Visa, Mastercard), їх використання потребує дотримання підвищених стандартів безпеки. До таких стандартів належать багатофакторна автентифікація, дотримання міжнародних стандартів захисту даних, застосування технологій шифрування, а також постійний моніторинг транзакцій для виявлення шахрайських операцій. Саме поєднання широких можливостей і високих вимог до захисту платіжних операцій робить платіжні картки водночас найпоширенішим і найбільш регульованим платіжним засобом.

Платіжні картки, залишаючись базовим видом електронних платіжних засобів в Україні, слугують платформою для подальшої еволюції платіжних технологій, зокрема розвитку електронних гаманців. Електронні гаманці (PayPal, Alipay, Skrill) забезпечують можливість зберігання коштів у цифровій формі та проведення миттєвих розрахунків між контрагентами без необхідності прямого використання реквізитів банківських карток. Їхня ключова перевага полягає у глобальності, мультивалютності та зручності транскордонних операцій, що робить цей інструмент особливо актуальним для міжнародної електронної комерції. Законодавче регулювання електронних гаманців в Україні визначається Законом № 1591-IX, який запровадив поняття «електронні гроші» та встановив правові засади діяльності надавачів електронних платіжних послуг. На сучасному етапі розвитку в Україні електронні гаманці мають обмежену, але зростаючу сферу застосування. З одного боку, вони активно використовуються для міжнародних переказів і транзакцій у сфері електронної комерції (поповнення електронних гаманців, мікроплатежів та розрахунків у замкнених системах, як-от ігрові сервіси, мобільні додатки), з іншого – їх повна інтеграція у вітчизняну платіжну інфраструктуру потребує подальшого правового врегулювання, зокрема щодо захисту прав споживачів, оподаткування транзакцій та протидії відмиванню коштів.

У сучасній платіжній інфраструктурі поряд з електронними гаманцями функціонують також мобільні гаманці. Їхня сутність полягає не у зберіганні грошей як таких, а у використанні реквізитів банківських карток у токенизованій формі. Це дає змогу виконувати платежі без фізичної картки, лише за допомогою пристрою, захищеного біометрією чи іншими багатофакторними механізмами. Попри певну схожість у призначенні електронних і мобільних гаманців, між ними існують суттєві відмінності. Важливою їх відмінністю

є джерело походження коштів. Якщо електронні гаманці, як-от PayPal чи Skrill, зберігають гроші на окремому балансі, що попередньо поповнюється користувачем, то мобільні гаманці безпосередньо підв'язуються до банківської картки чи рахунку, виконуючи роль «віртуального носія картки». Це визначає різну логіку їх функціонування. Так, електронні гаманці орієнтовані на більш широкий набір операцій – вони дають можливість здійснювати перекази між користувачами, конвертувати валюту, накопичувати залишки коштів. Мобільні ж гаманці натомість фокусуються на миттєвих платежах у торговельній мережі чи в онлайн-магазинах, забезпечуючи зручність і швидкість розрахунків. Відмінності між ними простежуються і на технологічному рівні. Електронні гаманці працюють як окремі сервіси, де користувач створює акаунт і поповнює свій баланс, з якого потім проводить платежі. Мобільні ж гаманці, навпаки, прив'язуються до банківської картки й дають змогу оплачувати покупки безконтактно завдяки технології передачі даних на невеликій відстані та спеціальному захисту платіжних даних. Ними можна швидко розрахуватися в магазинах чи транспорті через термінали, а також оплачувати покупки в інтернеті без введення номера картки. Крім того, мобільні гаманці можуть зберігати квитки, картки лояльності та транспортні абонементи, що робить їх зручним інструментом для повсякденного життя. Таким чином, можна зазначити, що електронні та мобільні гаманці формують проміжну ланку між традиційними платіжними картками й новітніми цифровими сервісами, поєднуючи високий рівень зручності для користувачів із необхідністю чіткого правового регулювання на національному рівні.

Якщо електронні гаманці відкрили можливість безготівкових розрахунків у глобальному масштабі, то мобільні інтегрували їх у щоденний побут користувача, зробивши платіж настільки простим, що він фактично перетворився на «один дотик».

Подальший розвиток платіжних електронних засобів пов'язаний із прагненням суб'єктів електронної комерції до ще більшої швидкості та зручності здійснення платіжних операцій. Одним із найбільш динамічних напрямів у цій сфері є впровадження QR-кодів та миттєвих платежів, які поєднують технологічні можливості з правовими вимогами регулятора – Національного банку України (далі – НБУ) у цій сфері. QR-платежі ґрунтуються на принципі зчитування унікального коду через мобільний додаток банку чи фінансового сервісу. Такий код містить реквізити отримувача й суму платежу, що значно спрощує розрахунки як у класичній торгівлі, так і в електронній комерції. В Україні ця технологія активно застосовується у сфері роздрібної торгівлі та громадського харчування. Для уніфікації механізму використання QR-кодів та миттєвих платежів НБУ у 2020 році ухвалив Стандарт QR-коду для платіжних операцій для всіх банківських і фінансових установ. Прикладом практичної реалізації цього стандарту є інтеграція QR-розрахунків у мобільних застосунках «Приват24», Monobank, «Ощад24/7», що зробило цей інструмент масовим у використанні.

Подальший розвиток платіжної інфраструктури відбувається в напрямі відкритого банкінгу. Так, з 1 серпня 2025 року в Україні офіційно запрацював відкритий банкінг [6]. Зміст його полягає в тому, що банки зобов'язані надавати стороннім фінансовим компаніям і торговельним платформам доступ до рахунків клієнтів через захищені інтерфейси, але лише за згодою власника рахунку. Для електронної комерції це означає можливість нових способів розрахунків, коли покупець може сплатити товар чи послугу безпосередньо з власного банківського рахунку, тобто «з рахунку на рахунок», оминаючи карткові схеми. Такий підхід робить оплату товару (послуги) дешевшою для продавця і швидшою для споживача, адже кошти надходять безпосередньо на рахунок продавця практично відразу, що підвищує рівень безпеки користувача (покупця) завдяки багатофакторній автентифікації. Особливістю впровадження відкритого банкінгу є поява нових посередників – фінансових технологічних компаній, які забезпечують інтеграцію між банками та торговельними платформами. Це створює умови для конкуренції, розширює вибір платіжних сервісів і стимулює розвиток ринку електронної комерції.

У Європейському Союзі вже сформована практика використання таких механізмів, і значна частина онлайн-магазинів пропонує клієнтам оплату «з рахунку на рахунок» як альтернативу традиційним картковим платежам. Наприклад, у Нідерландах більшість онлайн-магазинів пропонує систему Ideal (Interbank Electronic Advanced Login – національна міжбанківська система електронних платежів, яка працює як «прямий банківський переказ» і фактично є стандартом для онлайн-розрахунків), яка дозволяє покупцеві вибрати свій банк під час оформлення замовлення, авторизувати платіж у мобільному застосунку й миттєво перерахувати кошти продавцю без використання картки.

Водночас в Україні поширення відкритого банкінгу у сфері електронної комерції стикається з низкою труднощів. Частина банків і онлайн-магазинів ще не готові технічно до інтеграції банківських інтерфейсів і платіжних систем, багато користувачів з обережністю ставляться до передачі доступу до власних рахунків і фінансових даних стороннім сервісам, а ризики кібератак у воєнний час лише зростають. До цього ще додається і невідомість у правовій площині – поки відсутня стала практика вирішення спорів між банками, фінтех-сервісами та бізнесом. Тому, хоча відкритий банкінг має великий потенціал для розвитку електронної комерції, його ефективність залежить від подолання цих бар'єрів і поступового формування довіри користувачів.

Окремі уваги заслуговують інтегровані рішення buy now – pay later («купуй зараз – плати пізніше»), які дають змогу споживачу придбати товар або послугу відразу, але оплатити їх частинами пізніше. Зміст її полягає в тому, що покупець робить покупку онлайн чи офлайн, але не сплачує всю суму одразу. Замість цього він погоджується на розстрочку платежу – зазвичай без відсотків протягом короткого періоду часу (наприклад, 3–6 місяців). У світі прикладами його використання є сервіси зокрема Klarna (Швеція) та Afterpay (Австралія), які інтегровані у великі торговельні майданчики. В Україні застосування моделі «купуй зараз – плати пізніше» має свої особливості. По-перше, вона розвивається переважно через банки та великі фінтех-компанії, які інтегрують цей сервіс у мобільні додатки й онлайн-магазини. Найбільш поширеними є рішення «покупка частинами» у Monobank та «миттєва розстрочка» в «ПриватБанку», що дають змогу клієнтам розподіляти вартість товару на кілька платежів без складних процедур оформлення кредиту. По-друге, цей інструмент тісно пов'язаний із розвитком електронної комерції: його активно пропонують торговельні онлайн-майданчики, особливо в сегменті побутової техніки, електроніки та моди. По-третє, на відміну від країн Європейського Союзу, де послуги «купуй зараз – плати пізніше» часто надають незалежні спеціалізовані компанії, в Україні ключова роль належить банкам, що робить ринок більш контрольованим, але водночас менш різноманітним. Утім перспективи подальшого розвитку цього платіжного засобу в Україні доволі широкі. Вони насамперед пов'язані з розширенням партнерських програм між інтернет-магазинами та банками, а також поступового унормування його правового статусу відповідно до європейських стандартів захисту прав споживачів.

Таким чином, кожна форма електронних платіжних засобів має свої особливості: картки – універсальність; мобільні гаманці – швидкість і глобальний доступ; електронні гаманці – можливість зберігати кошти на окремому балансі, здійснювати перекази між користувачами та проводити конвертацію валют; QR-коди та миттєві платежі – простоту. Відкритий банкінг доповнює ці інструменти тим, що дає можливість банкам і фінтех-компаніям обмінюватися даними та послугами через відкриті канали, завдяки чому користувач отримує більше вибору та зручності в онлайн-оплатах. Сервіси з відстроченим платежем («купуй зараз – плати пізніше») додають ще одну суттєву перевагу – отримати товар чи послугу відразу, а розрахуватися за них частинами у зручний час. Варто підкреслити, що наведені у статті види електронних платіжних засобів не є вичерпними. Розвиток фінансових технологій сприяє появі й розвитку їх нових видів, які можуть суттєво змінити сучасну практику розрахунків у сфері електронної комерції. До них належать цифрові валюти цен-

тральних банків, інноваційні мобільні платформи та сервіси на основі технології блокчейн та ін. Подальші дослідження в цій сфері мають бути спрямовані на аналіз впливу новітніх платіжних засобів на правове регулювання електронної комерції, фінансову стабільність платіжної системи та інформаційну безпеку користувачів і постачальників фінансових послуг, що створює широке поле для наукових дискусій і практичних напрацювань.

Висновки. Електронна комерція в Україні активно розвивається, поступово перетворюючись на один із ключових секторів цифрової економіки. Розвиток національного законодавства в напрямі гармонізації з європейськими стандартами створює передумови для інтеграції вітчизняного ринку електронних платежів до єдиного цифрового простору Європейського Союзу. Центральне місце в цій сфері посідають електронні платіжні засоби, що охоплюють платіжні картки, електронні та мобільні гаманці, системи інтернет-банкінгу, а віднедавна й механізми відкритого банкінгу. Кожен із цих видів засобів має власні переваги: картки залишаються універсальним інструментом розрахунку, електронні гаманці спрощують перекази між користувачами, мобільні гаманці забезпечують зручність безконтактних оплат, а відкритий банкінг відкриває можливості для прямої оплати «з рахунку на рахунок». Подальший розвиток електронних платіжних засобів в Україні пов'язаний із поширенням миттєвих платежів, удосконаленням правової бази та підвищенням рівня довіри споживачів до цифрових сервісів. Поєднання сучасних фінансових технологій із прозорим нормативно-правовим регулюванням, узгодженим з європейськими стандартами, не лише сприяє розвитку електронної комерції, а й формує конкурентоспроможну цифрову економіку, інтегровану у європейський простір.

Список використаних джерел

1. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Наконечна Н. В. Стан і тенденції розвитку ринку електронних платежів в Україні: висновки для державного регулювання. *Академічні візії*. 2025. Вип. 41. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1799>.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
3. Полях В. М., Кривошеєва Н. М., Клочко В. М. та ін. Електронна комерція: теоретико-правові засади та сучасний стан в Україні. *Scientific Journal "ScienceRise"*. 2017. № 5 (34). С. 11–17.
4. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>.
5. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг : Закон України від 06.07.1995. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Про затвердження Регламенту відкритого банкінгу : постанова Правління Національного банку України від 25.07.2025 № 80. URL: <https://eba.com.ua/en/nova-era-finansovyyh-poslug-vidbuvsya-zapusk-vidkrytogo-bankingu-v-ukrayini/>.
7. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>.
8. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>.
9. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>.
10. Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC (Text with EEA relevance). URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2015/2366/oj>.
11. Payment Services Regulation (PSR). Brussels : European Commission, 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/0209>.

12. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on payment services and electronic money services in the Internal Market amending Directive 98/26/EC and repealing Directives 2015/2366/EU and 2009/110/EC.

13. Reed C. Information Ownership in the Cloud / Millard, C. (ed.) Cloud Computing Law (2nd ed.). Oxford : Oxford University Press, 2021. P. 145–176.

14. UNCITRAL Model Law on Electronic Transferable Records (MLETR). – New York : United Nations Commission on International Trade Law, 2021. 64 p.

15. Winn J. K., Wright B. The Law of Electronic Commerce. New York : Aspen Law & Business, 2001. 412 p.

References

1. Vasylytsiv, T. H., Lupak, R. L., Nakonechna, N. V. (2025) Stan i tendentsiyi rozvytku rynku elektronnykh platezhiv v Ukraini: vysnovky dlya derzhavnoho rehulyuvannya [State and trends in the development of the electronic payments market in Ukraine: conclusions for state regulation]. *Akademichni vizyiv*. Iss. 41. Retrieved from: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1799> [in Ukr.].

2. Podatkovyy kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 [Tax Code of Ukraine of 02.12.2010]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukr.].

3. Polyakh, V. M., Kryvosheyeva, N. M., Klochko, V. M. et al. (2017) Elektronna komertsiya: teoretyko-pravovi zasady ta suchasnyy stan v Ukraini [Electronic commerce: theoretical and legal foundations and current state in Ukraine]. *Scientific Journal "ScienceRise"*, 5 (34), 11–17 [in Ukr.].

4. Pro elektronnu komertsiyu [On electronic commerce]. Zakon Ukrainy vid 03.09.2015. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> [in Ukr.].

5. Pro zastosuvannya reyestratoriv rozrakhunkovykh operatsiy u sferi torhivli, hromadskoho kharchuvannya ta posluh [On the use of registrars of settlement operations in the sphere of trade, public catering and services]. Zakon Ukrainy vid 06.07.1995. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukr.].

6. Pro zatverdzhennya Rehlamentu vidkrytoho bankinhu [On approval of the Open Banking Regulations]. Postanova Pravlinnya Natsionalnoho banku Ukrainy vid 25.07.2025 № 80. Retrieved from: <https://eba.com.ua/en/nova-era-finansovyh-poslug-vidbuvsya-zapusk-vidkrytogo-bankingu-v-ukrayini/> [in Ukr.].

7. Pro zakhyst prav spozhyvachiv [On the protection of consumer rights]. Zakon Ukrainy vid 12.05.1991. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> [in Ukr.].

8. Pro platizhni posluhy [On payment services]. Zakon Ukrainy vid 30.06.2021. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> [in Ukr.].

9. Pro finansovi posluhy ta finansovi kompaniyi [On financial services and financial companies]. Zakon Ukrainy vid 14.12.2021. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> [in Ukr.].

10. Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC (Text with EEA relevance). Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/dir/2015/2366/oj>.

11. Payment Services Regulation (PSR). Brussels : European Commission, 2023. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/0209>.

12. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on payment services and electronic money services in the Internal Market amending Directive 98/26/EC and repealing Directives 2015/2366/EU and 2009/110/EC.

13. Reed C. Information Ownership in the Cloud / Millard, C. (ed.) Cloud Computing Law (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press, 2021. P. 145–176.

14. UNCITRAL Model Law on Electronic Transferable Records (MLETR). New York: United Nations Commission on International Trade Law, 2021. 64 p.

15. Winn J. K., Wright B. The Law of Electronic Commerce. New York: Aspen Law & Business, 2001. 412 p.

ABSTRACT

Lyudmila Tovkun, Anastasia Ovcharenko. Electronic payment methods in e-commerce: transformation and legal regulation in the digital age

The article examines the place and significance of e-commerce in the modern digital environment. It highlights the features of payment instruments as a key element ensuring the completion of transactions between sellers and consumers in this sphere. It is noted that the evolution of payment instruments has led to qualitative changes in payment transactions themselves, which, in the context of e-commerce, have become complex in nature and have gone beyond purely financial transactions. At the present stage, they combine financial, technical, informational, organisational and legal components. The legal basis for the functioning of the payment market and the activities of its participants has been defined, providing for the possibility of using such payment instruments as direct debit, credit transfer (bank transfer of funds from the payer to the recipient) and electronic means of payment. It is noted that in the field of e-commerce, payment instruments such as electronic payment instruments remain the most effective. The relationship between the development of e-commerce and the use of electronic payment instruments has been studied, which has made it possible to understand how technological innovations are shaping a new model of market relations, where speed, transparency, versatility and security of payment transactions have become the determining factors for success in the chosen field. Special attention is paid to the analysis of modern types of electronic payment instruments, such as payment cards, electronic and mobile wallets, internet banking, QR codes, and integrated fintech solutions. The main trends and challenges that determine the conditions for their functioning and further development are identified. It is concluded that the development of electronic payment instruments as a type of payment instrument is a determining factor in the further growth of e-commerce and the formation of a digital environment.

Key words: *financial law, e-commerce, payment instruments, electronic payment instruments, payment cards, electronic and mobile wallets, open banking.*

*Надійшла до редакції: 02.09.2025
Прийнято до друку після рецензування: 11.09.2025
Опубліковано: 14.11.2025*